

עֵת לְחִנּוּךָ

בירורי הלכה בענייני
בניין המקדש השלישי
חידוש עבודת הקרבנות
ועלייה להר הבית
בזמן הזה

מהדורה ראשונה - אייר תשע"ג

בכל עניני הספר:

יצחק שטרן, יד בנימין

054-2345364

עימוד וכריכה:

יצחק למפרט: 054-8046613

איור המקדש בשערים: רבקה למפרט

לעילוי נשמת

ספר זה מוקדש באהבה ובהוקרה

לעילוי נשמות אבות-אבות:

סבי-זקני, הרה"ג יצחק בן אברהם-שלמה שטרן זצ"ל,
מו"צ בעיירה גוסטינין ואח"כ בעיר לודז',
ורעייתו מרת ינטע בת ישעיהו הכהן לבית פיינזילבר ע"ה
סבי-זקני, הרה"ח אליהו-דוד בן מרדכי זליצקי ז"ל,
ורעייתו מרת פריידה בת אריה-לייב לבית זליצקי ע"ה
סבי ה"ר משה בן צבי-אלימלך פייר ז"ל
ורעייתו מרת חיה בת חיים-צבי לבית ברקוביץ' ע"ה

ולעילוי נשמות:

הרה"ח אהרן בן יעקב-דוד שיניבר ז"ל,
ורעייתו מרת הדסה בת אברהם-צבי לבית הופמן ע"ה
הרה"ח יוסף בן שרגא-לעמל קוטנר ז"ל,
ורעייתו מרת שושנה-רייזל בת נחמה לבית שטרן ע"ה

תוכן עניינים

שער ראשון - בניית המקדש בזמן הזה

19 | מקדש ומלכות - האם מלכות בית דוד מעכבת את בניין המקדש?

מבוא; שלוש מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ; סדר תפילת העמידה; ירושלמי - בניין המקדש קודם למלכות בית דוד; מקורות נוספים להיתר בניית המקדש בלא מלך; בניין בית שני; מדרשי חז"ל; סיכום ומסקנה

47 | רוב יושביה עליה

האם בניין המקדש תלוי בישיבת רוב ישראל על אדמתם?

56 | נבואה ומקדש - האם בניין המקדש תלוי בהוראה נבואית?

מבוא; דרוש על פי נביא; שלושה נביאים עלו עמהם מן הגולה; הוראת חגי הנביא; בימיר' יהושע בן חנניה; דברי הראשונים; דעת המהר"צ חיות; דעת החת"ס; דעת ה'שאלת דוד'; דעת הראי"ה קוק

שער שני - הקרבת קורבנות בזמן הזה

81 | הקרבת קרבנות ציבור בטומאה

דחיית טומאה בציבור, בשעה שאין ציץ על מצחו של כהן גדול

מבוא - האם ניתן להקריב קרבן ציבור בטומאה?

טומאה בציבור - 'הותרה' או 'דחיה'?

א. שיטות התנאים; ב. שיטות האמוראים; ג. הסכמת הראשונים

כמ"ד 'דחיה'

ריצוי ציץ - כשאינו על מצח כהן גדול

א. הסתירה בפסקי הרמב"ם והראשונים; ב. האם ניתן להקריב בלא

ציץ על מצח כהן גדול?; ג. האם צריך ציץ לרצות על טומאת הגוף?;

ד. האם בקרבן ציבור צריך ציץ על מצח כהן גדול?; ה. אין מבטלים

הקרבה בגלל חסרון הציץ; סיכום

116 | כהני חזקה - האם מותר להקריב קרבנות בזמן הזה ע"י כהני חזקה?

אם בזה"ז ניתן למצוא כהנים מיוחסין; בדיקת ארבע אמהות או עד המזבח?; אם צריך בדיקת מזבח גם כשלא יצא ערער; הטעם שבתרומה החמירו יותר מביוחסין; הבנת הב"ח בדעת הרמב"ם, והקשיים בדבריו; הסבר הגר"ש גורן בדעת הרמב"ם; חכמים לא העמידו דבריהם, כשלא ניתן למצוא כהנים מיוחסים

130 | שקלים לקרבנות ציבור - נדבת שקלים לקרבנות ציבור בזמן הזה

קרבנות ציבור באים משקלי ציבור; שקלים נוהגים רק בפני הבית;
מסירה לציבור

א. הסתירה בין הסוגיות; ב. שיטת הירושלמי; ג. החילוק בין שומרי ספיחין לשאר קרבנות הציבור; ד. החילוק בין שומרי ספיחין לשקלי נשים ועבדים; ה. מסירת שקלי ציבור; ו. מסירת בגדי כהונה; ז. דעת הרמב"ם; ח. סיכום ומסקנה
מסירה לציבור - כשלא כולם שומרי תורה ומצוות

165 | ועשית להם אבנטים - זיהוי מיני האבנט, ואופן עשייתו

מעשה האבנט

א. פסוקי התורה ב. כלאים או בוך - שיטות התנאים והאמוראים;
ג. הסכמת הראשונים כדעת רבי; ד. ספר יחזקאל; ה. שני מינים או ארבעה מינים; ו. מעשה רוקם

תכלת

א. תכלת מעכבת בבגדי כהונה; ב. תכלת מן החלזון

ארגמן

א. צבע הארגמן; ב. ארגמן מן החלזון

תולעת שני

א. גוון השני; ב. תולעת שני - משי או צמר?; ג. מקור הצבע

שער שלישי - עלייה להר הבית בזמן הזה

241 | וקמת ועלית

התחום המותר בכניסה להר הבית

מיקום העזרה בהר הבית; א. הסבר הרמב"ם; ב. ראשונים שסברו כהרמב"ם; ג. הסבר הרא"ש; ד. הסבר ר' שמעיה; ה. פרשני המשנה האחרונים; ו. הצעות לחישוב השטח הפנוי בהר הבית; ז. השטח הודאי לפי הרמב"ם; ח. דעת מהרי"ט; ט. דעת הרדב"ז; י. מסקנת ביניים

חומות הר הבית של היום

א. מהות הבריור; ב. הכותל המערבי; ג. הכותל המזרחי; ד. הכותל הדרומי

קביעת מקום אבן השתיה

א. הסתמכות על המסורת הערבית והיהודית; ב. הסתמכות על הטופוגרפיה של הר הבית

280 | קומו ונעלה ציון

עלייה להר הבית - בעיות הלכתיות ופתרון

מבוא; מחוסר כפורים דזב כזב; כניסת טבול יום להר הבית; הטלת מי רגליים בין הטבילה לעלייה; חשש להכשלת הרבים; סיכום ומסקנה

פתיחה

אַתָּה תִּקְוֶה תִּרְחַם צִיּוֹן כִּי עַתָּה לְחַנְּנָהּ כִּי בָּא מוֹעֵד:
כִּי רָצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת אֲבִנֶיהָ וְאֶת עַפְרָהּ יַחְנְנוּ:
וַיִּירָאוּ גוֹיִם אֶת שֵׁם ה' וְכָל מַלְכֵי הָאָרֶץ אֶת כְּבוֹדֶךָ:
כִּי בָנָה ה' צִיּוֹן נִרְאָה בְּכָבוֹדוֹ:
(תהלים קב, יד-יז)

לפני כשבע שנים (אב, תשס"ה) גורשתי עם משפחתי ועם חבריי מיישובנו הפורח בגוש קטיף. 'נוה דקלים' הייתה פינה יקרה של 'גן עדן בעולם הזה': חולות-עד, גוף-ים, שלווה אין-סופית, אנשי חסד ומידות, והרבה הרבה לימוד תורה. באותה העת זכיתי ללמוד וללמד בישיבת 'תורת החיים', בהתמדה ובשמחה.

עד שנגזרה הגזירה, ונאלצנו לנדוד ממקום התורה השליו למלונות, בתי הארחה, ואתרי קראוונים. החיים השלווים נגדעו באיבם. והשאלה מנקרת: מדוע? כיצד נגזרה גזירה רעה כזו על יישובים פורחים, על מקומות עוצמתיים של תורה, חסד והתיישבות? - מובן שלא ניתן לתת תשובה חד-משמעית לשאלה נוקבת זו, אך חובה עלינו לפשפש במעשינו, ולחפש במקורות חז"ל הסברים אפשריים לחורבן.

אחד ההסברים, אותו שמעתי גם ממו"ר הגר"ש טל שליט"א, ראש ישיבת תורת החיים, מקורו בגמרא במסכת ברכות דף נ"ח ע"ב: "אמר רבי יוחנן: מיום שחרב בית המקדש נגזרה גזירה על בתיהן של צדיקים שיחרבו". הגמרא שם מביאה מימרא זו בעקבות מעשה שהיה: רב חסדא חלף על פתח ביתו החרב של רב חנא

בר חנילאי, שהיה ידוע כגומל חסדים עצום. בראותו את הבית הזה - שהיה כולו מלא חסדים - עומד כעת חרב, נאנח רב חסדא אנחה גדולה. כאשר ניסה עולא להרגיעו, לא התיישבה דעתו, עד שהזכיר לו את המימרא הנ"ל של ר' יוחנן, והוסיף: "דיו לעבד שיהא כרבו". ורצונו לומר, שכל זמן שבית המקדש - ביתו של הרב - חרב, לא יתכן שהצדיקים - העבדים - ישובו בשלוה בבתיהם. ממעשה זה אנו למדים, שבשעה שהקב"ה מחריב בתיים של צדיקים וגומלי חסדים, הוא בא להזכיר להם שגם ביתו עדיין חרב, ושיש להם לפעול למען הקמתו.

כארבע-חמש שנים לאחר הגירוש מגוש קטיף תובב"א, בהיותי עסוק בבניית ביתי החדש ביד בנימין, נקפני לבי בשאלה: כיצד אני משקיע זמן, מחשבה ומזון בבניית ביתי, ואיני עושה דבר למען בית ה'. האם לא למדתי כלום מן החורבן הנורא?! - האם לא הפנמתי את המסר של הגירוש?! נזכרתי גם בדברי חז"ל (פסיקתא רבתי, ו) על שלמה המלך, שעסק שלש עשרה שנה בבניית ביתו, ושבע שנים בבניית המקדש, ודרשוהו חז"ל לשבח: "שנתעצל בביתו, ובביתו של הקדוש ברוך הוא לא נתעצל". באותה שעה גמלה החלטה בלבי, להשקיע בבניין המקדש לפחות את אותו זמן ומחשבה שהשקעתי בבניית ביתי הפרטי.

ואמנם, לדאבון ליבנו, לא ניתן כעת לבנות את המקדש בפועל, מסיבות רוחניות ופוליטיות, אולם את הסוגיות ההלכתיות התלויות בבניין הבית השלישי, בחידוש עבודת הקרבנות, ובעלייה להר הבית, ניתן לברר וללבן, בתקווה שניתן יהיה לקיים הלכות אלו למעשה. כדוד המלך בשעתו, שנכספה וגם כלתה נפשו לחצרות ה' (תהלים פד, ג), ונשבע לה' שלא יבוא באהל ביתו ולא ייתן שנת לעיניו עד שיברר את הסוגיות ההלכתיות התלויות בבניין המקדש, וימצא מקום לה' ומשכנות לאביר יעקב (תהלים קלב, בבלי זבחים נד:) - כן גמלה החלטה בלבי, להקדיש את עתותיי ואת כוחות נפשי לברור סוגיות אלו.

העיקרון שהינחה אותי בעבודתי היה, שלא להניח שום הנחה מראש, לא לחומרא ולא לקולא, אלא לבדוק את הדברים לאמיתתם, תהיה המסקנה אשר תהיה. השתדלתי מאד בבירור הדברים, ולצורך כך עברתי שוב ושוב על דברי הפוסקים החשובים המתנגדים לחידוש העבודה ובניין הבית השלישי ולעלייה להר הבית, לצד הפוסקים המתירים, ועיינתי הרבה מאד בדבריהם. החלטתי הייתה נחושה, שלא לזלזל בשום הערה ובשום צד של ספק שמעלים הפוסקים, ולא לקבל בקלות שום תירוץ של המתירים. לא ביקשתי לחפש היתרים דחוקים, או לסמוך על סברות חלשות, אלא לברר את אמיתות העניינים, ולהוציא הלכה פסוקה ומרווחת.

לאחר בירור כל סוגיה, הדפסתי כחוברת, והפצתי בקרב בני הישיבה וחבריי הקרובים, ביקשתי את תגובתם ואת הערותיהם, תיקנתי את הראוי לתיקון, ולא בושתי לשנות את דבריי ואת מסקנותיי. אוסף חוברות אלו מוגש בזאת לפני הקוראים והלומדים, בתקווה שיובא גם לפני גדולי הדור, ויונח על שלחנם של מלכי התורה ושריה, ויקבל את הסכמתם.

תפילתי, שהקב"ה יראה את חפצינו העז לבניין המקדש, ואת רצוננו לחונן את אבניה ועפרה של ירושלים, הבא לידי ביטוי בהתעוררות ללימוד סוגיות אלו, ובעקבות כך יקום גם הוא וירחם ציון, ויזכנו ליישם את הדברים הלכה למעשה, כמאמר הכתוב: "אַתָּה תִּקּוּם תִּרְחַם צִיּוֹן כִּי עַתָּה לְחַנְנָהּ כִּי בָּא מוֹעֵד, כִּי רָצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת אֲבְנֵיהָ וְאֶת עַפְרָהּ יְחַנְנוּ". אמן.

יצחק שטרן

שער ראשון
בניית המקדש
בזמן הזה

מקדש ומלכות

האם מלכות בית דוד מעכבת את בניין המקדש?

רוב יושביה עליה

האם בניין המקדש תלוי בישיבת רוב ישראל על אדמתם?

נבואה ומקדש

האם בניין המקדש תלוי בהוראה נבואית?

מקדש ומלכות

האם מלכות בית דוד מעכבת את בניין המקדש?

מבוא

יסוד התחיה - הצפייה לבניין המקדש

הכח המחיה את נשמת ישראל היא העריגה הנפלאה לבניין בית המקדש, ולהחזרת כבודו בתכלית שלימותו האידיאלית המקווה.. ובנקודה עליונה זו גנוז כל עז החיים של קישור האומה לארץ ישראל.

(גנזי הראי"ה, חוברת ו', עמ' 11)

הצפייה הפנימית לראות כהנים בעבודתם ולויים בדוכנם וישראל במעמדם, זהו היסוד הנושא של כל התחיה כולה, לכל סעיפיה, הקרובים והרחוקים... וישראל הקם לתחיה, מלא כל הוא, מלא אור אמונה, גוי קדוש הוא. ולקודש קדשו ולהדרת תפארתו הוא נושא את נפשו, ובית המקדש ייבנה, והיכל ייוסד, וכהנים ישובו לעבודתם, ולויים לשירם ולזמרם, וישראל לנוויהם

(אוצרות הראי"ה, ח"ד, עמ' 176)

דברים נפלאים אלו, כותב מרן הרב קוק זצ"ל בדבר עריגתנו הלאומית לבניין בית המקדש. בכל שנות גלותינו, בכל מקומות פזורינו, כוספים היינו - עם ישראל כולו - לשוב ולחונן את אדמת הקדש, ולחזור ולכונן את בית קדשינו ותפארתינו.

המתנגדים להקמת המקדש - ביסוס מלכות בית דוד קודם לבניין המקדש

ואכן, בשנים האחרונות, חשים נושאי דגל התורה והתחיה הלאומית את רוח ה' החזקה המפעמת בקרבם, ומבקשים 'לעלות קומה' בתהליך הגאולה, ולהקים מחדש את בית המקדש השלישי. אמנם כנגד רוח זו, קמה גם התנגדות גדולה מצד כמה מתופשי התורה, המבקשת לשלול כעת את כל העיסוק המעשי בעניין בית המקדש.

אחת הטענות המרכזיות של מתנגדי הפעילות סביב העלייה להר הבית וחידוש עבודת הקרבנות ובניין המקדש השלישי, גורסת, שתחילה יש לנו לעסוק בביסוס הממלכה היהודית בארץ ישראל, ורק אח"כ לעסוק בנושא המקדש והקרבנות. לדעת הרבנים המתנגדים (צ"ל ושל"ט"א) ישנו סדר ברור לגאולתן של ישראל, בו תחילה יש לכוון ולהקים מעפר את מלכות בית דוד, ורק אח"כ לעלות מדריגה-רוחנית, להעפיל ולבנות את בית ה', ולחדש בו את עבודת הקרבנות.

נושא המאמר - מלכות בית דוד אינה מעכבת את בניין המקדש

במאמר זה ננסה, בעזרת ה' יתברך, לברר סוגיה זו, ולהוכיח כי הסדר הנ"ל אינו מוכרח כל עיקר, ובניין המקדש וחידוש העבודה יכולים להגיע גם בטרם זכינו לביאת מלך המשיח, וממילא מוטל עלינו 'לפעול עם אל' גם בענין קדוש ונשגב זה, ולהשקיע מאמצים רבים, כדי להביא לבניין בית המקדש השלישי, במהרה בימינו, ועל ידינו.

שלוש מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ

העמדת מלך, הכרתת זרע עמלק, בניית בית הבחירה

בגמרא (סנהדרין כ:) מובא¹:

תניא, רבי יוסי אומר: שלש מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ - להעמיד להם מלך, ולהכרית זרעו של עמלק, ולבנות להם בית הבחירה. ואיני יודע איזה מהן תחילה, כשהוא אומר (שמות י"ז) כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק, הוי אומר: להעמיד להם מלך תחילה... ועדיין איני יודע אם לבנות להם בית הבחירה תחלה, או להכרית זרעו של עמלק תחלה, כשהוא אומר (דברים י"ב) והניח לכם מכל אויביכם וגו' והיה המקום אשר יבחר ה' וגו' - הוי אומר: להכרית זרעו של עמלק תחלה. וכן בדוד הוא אומר: (ש"ב ז) ויהי כי ישב המלך דוד בביתו וה' הניח לו מסביב, וכתיב (שם) ויאמר המלך אל נתן הנביא ראה נא אנכי יושב בבית ארזים וגו'.

ומבואר שהציווי על ישראל הוא להמליך תחילה מלך, אחר כך להכרית זרעו של עמלק, ורק לאחר מכן לבנות את בית הבחירה.

1. וכן הוא בספרי (דברים, סז, י).

לכאורה נראה שהסדר מעכב

ומדברי הגמרא נראה שהסדר הנ"ל הוא בדוקא. וכן כתב רש"י שם:

שלש מצות - להכי נקט שלש הללו, שהן תלויות זו בזו לעשותן כסדרן, כדמפרש לקמן: בתחלה מלך, ואחריה עמלק, ואחריה בית הבחירה.

וכן נראה מדברי הרמב"ם בהל' מלכים (פ"א ה"א וה"ב), שפסק את דברי הגמרא להלכה, וקבע את סדר הקדימויות. וזו לשונו:

[א] שלש מצות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ, למנות להם מלך שנאמר שום תשים עליך מלך, ולהכרית זרעו של עמלק שנאמר תמחה את זכר עמלק, ולבנות בית הבחירה שנאמר לשכנו תדרשו ובאת שמה.

[ב] מינוי מלך קודם למלחמת עמלק, שנאמר אותי שלח ה' למשחך למלך עתה לך והכיתה את עמלק, והכרתת זרע עמלק קודמת לבניין הבית, שנאמר ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מסביב מכל אויביו ויאמר המלך אל נתן הנביא אנכי יושב בבית ארזים וגו'.

שאלת דוד, הרצי"ה - הסדר מעכב

וכן כתב ר' דוד פרידמאן, בעל שו"ת שאילת דוד², במאמר "דרישת ציון וירושלים":

ובמצוה זו (=לבנות בית הבחירה) לא נתחייבנו אלא לאחר שנכנס לארץ ישראל ויהיה לנו מלך ונכרית את זכר עמלק, כמבואר בסנהדרין דף כ"ב...

וכן מובא בשיחות הרצי"ה (פרקי משיח, 4. נדפס מחדש בשיחות הרצי"ה, ארץ ישראל, עמ' 166):

כשם שיש מצווה לבנות בית המקדש, כך גם קיים סדר למצוות. בגמרא מפורש: שלש מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה, ובהמשך שם: ואיני יודע איזה מהן תחילה? ... הוא אומר להעמיד להם מלך תחילה... בגמרא נאמר הדבר לגבי ביאה ראשונה ובית-מקדש ראשון, אבל הרמב"ם פוסק שהוא עניין כללי...

יש כאן סדר ברור, והוא אינו דבר שבמקרה. כשם שיש מצוות, כך יש סדר למצוות. מה המובן של מחיית עמלק ומהי ממשות עמלק באומות העולם - לא נתברר עדיין, אבל ברור הוא שהעמדת מלכות, כלומר העמדת הנהגה לאומה,

2. ועיין בשו"ת משפט כהן, סי' צ"א, שם מכנהו מן הרב קוק צ"ל בתואר הנכבד "גדול הדור", ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"י סי' א') מכנהו: "הגאון, זקן הרבנים בדור הקודם".

קודמת לבניין בית המקדש, ולא מפורש בכמה שנים. אולי דורות צריכים לעבור עד שמלכות בישראל תתבסס. אמרתי לאנשים שתובעים את בניין בית המקדש: בוער לכם לבנות בית מקדש? לא בוער! קודם כל נבסס את מלכות ישראל.

בהל' הבחירה לא הזכיר הרמב"ם תנאי זה

ואולם בהל' בית הבחירה לא הזכיר הרמב"ם דבר מעניין זה, ומיד פתח את ההלכות במצות בניית המקדש. וכך כתב (פ"א ה"א):

מצות עשה לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות, וחוגגין אליו שלש פעמים בשנה שנאמר ועשו לי מקדש...

מסתמת לשון הרמב"ם עולה שמצות עשה זו, נוהגת בכל זמן ובכל מצב, ואינה תלויה בהמלכת מלך ובמחית זרע עמלק. ולכאורה פלא הוא, שאם זהו דין מהותי במצות בניית בית המקדש, לא היה לרמב"ם להשמיטו בהלכות בית הבחירה, העוסקות בפרטי בניין המקדש.

א"א לומר שהרמב"ם סמך על דבריו בהל' מלכים

ואין לומר, שהרמב"ם סמך על דבריו בהל' מלכים, ראשית משום שהל' מלכים מובאות רק בסוף ספר "משנה תורה", ואילו הל' בית הבחירה כתובות הרבה לפני כן. שנית, ועיקר, שהלכות בית הבחירה הן הן ההלכות העוסקות בנושא בניין בית המקדש, ואם העמדת מלך והכרתת זרע עמלק היו תנאים הכרחיים ומעכבים לבניית המקדש, היה הרמב"ם חייב לכותבם שם, ולא להשאיר תנאים יסודיים אלו להלכות אחרות, ולהניח שאנו נלמד אותן בדרך אגב.

הגרי"מ טוקצינסקי - הסדר מעכב רק בבניין הבית הראשון

והגרי"מ טוקצינסקי, בספרו "עיר הקדש והמקדש" (ח"ה, פ"א, עמ' ד) ביקש לומר שהציווי לנהוג על פי הסדר הנ"ל היה רק "בשעת כניסתן לארץ", דהיינו בבניית הבית הראשון, שאז באמת היה צריך להמליך תחילה מלך, ורק אח"כ להכרית זרע עמלק ולבנות את המקדש. אך לדורות, אין חובה לפעול על פי הסדר הנ"ל. ומשום כך, בהלכות מלכים מביא הרמב"ם את הגמרא שעסקה במצוה הראשונה - "בשעת כניסתן לארץ", ובהל' בית הבחירה, שם מדבר הרמב"ם על מצות בניין המקדש לדורות, לא הביא תנאי זה. וכך כתב: